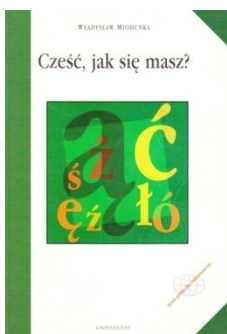

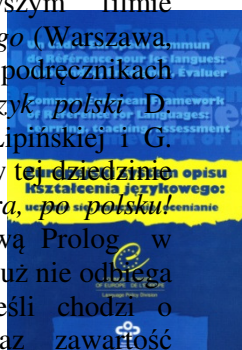
Język polski jako język światowy

Obecnie nauczanie języka polskiego poza Polską oraz języka polskiego jako obcego (jpjo) w Polsce opiera się przede wszystkim na metodzie komunikacyjnej (lansowana jest też wywodząca się z niej metoda zadaniowa), a teoretyczna refleksja dąży do upodobnienia metod i środków naukowych stosowanych w nauczaniu języków tzw. światowych, przede wszystkim j. angielskiego, ale też francuskiego i niemieckiego. O ile w latach 80. i na początku lat 90. było to przede wszystkim kopiowanie pomysłów i dostosowywanie metodyki do specyfiki języka polskiego, o tyle w drugiej połowie lat 90. oraz obecnie można mówić o równoległym rozwoju teoretycznych podstaw w nauczaniu języków obcych i jpjo przy czym dynamiczny rozwój glottodydaktyki polonistycznej w ostatnich latach spowodował, że w wielu dziedzinach glottodydaktyka ta przoduje na tle innych neofilologii w Polsce. Przyczyniło się do tego kilka istotnych faktów:

1. Przyjęcie w metodologii nauczania jpjo podejścia komunikacyjnego jako metody wiodącej, opracowanie realizujących ją podręczników, w tym przede wszystkim *Cześć, jak się masz* W. Miodunki oraz innych podręczników i pomocy dydaktycznych wydawanych przez wydawnictwo Universitas. Warto w tym miejscu przypomnieć tytuły pierwszych podręczników komunikacyjnych: W. Martyniuka *Mów do mnie jeszcze* (dla średnio zaawansowanych), W. Miodunki i J. Wróbla *Mówię trochę po polsku* (Kraków 1979) i *Polska po polsku* (Warszawa, 1986),

H. Zwolskiego *Porozmawiajmy po polsku* (Warszawa, 1989). Nie można zapomnieć o pierwszym filmie edukacyjnych *Uczmy się polskiego* (Warszawa, 1996) i o niezwykle udanych podręcznikach komunikacyjnych: *Ach, ten język polski* D. Gałygi, *Kiedyś wrócisz tu* E. Lipińskiej i G. Dąbskiej. Miłym krokiem, w tej dziedzinie jest zestaw podręczników *Hurra, po polsku!* wydanych przez szkołę językową Prolog w Krakowie. Książka ta w niczym już nie odbiega od standardów światowych, jeśli chodzi o grafikę, stronę edytorską oraz zawartość merytoryczną. Kolejną podobną propozycją jest *Polski krok po kroku*.

2. Powstanie w 1996 roku Stowarzyszenia „Bristol” Polskich i Zagranicznych Nauczycieli Kultury Polskiej i Języka Polskiego

jako Obcego. Stowarzyszenie to skupia nauczycieli z różnych szkół i uniwersytetów w Polsce i na świecie. Największą zasługą stowarzyszenia jest organizacja konferencji glottodydaktycznych, na których prezentowane są referaty naukowe i dydaktyczne, drukowane potem w materiałach pokonferencyjnych. Konferencji tych odbyło się już kilkanaście.

3. Przyjęcie Polski do stowarzyszenia ALTE (Association of Language Testers in Europe) w roku 2000. Polska jest tam reprezentowana przez Uniwersytet Jagielloński.
4. Powstanie w roku 2001 dokumentu Rady Europy: *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment* i przetłumaczenie go na język polski w roku 2003 przez W. Martyniuka (dalej: ESOKJ). Dokument ten jest efektem prac ekspertów Rady Europy i jest swoistą „biblią” nauczyciela języków obcych nie tylko w Europie. Stanowi on, również w Polsce, podstawę do tworzenia programów nauczania, podręczników oraz stanowił podstawę przy opracowaniu standardów wymagań do egzaminów certyfikacyjnych z jpjo.
5. Podjęcie prac nad egzaminami certyfikacyjnymi z jpjo (od końca lat 90.) oraz uruchomienie tych egzaminów w roku 2004. Nad egzaminami, standardami wymagań, pomocami dla zdających, przykładowymi testami itd. pracują specjaliści z ośrodków uniwersyteckich w Polsce (tzw. Grupa Robocza). Powstanie Grupy Roboczej sprzyja konsolidacji, koordynacji i współpracy specjalistów z poszczególnych ośrodków nauczania i uniwersyteckich. Nad całością prac oraz nad przebiegiem samych egzaminów czuwa Państwowa Komisja

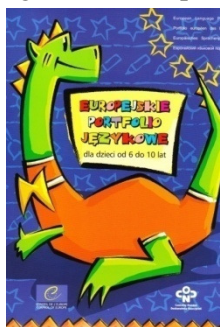
Państwowa Komisja Certyfikowania i Egzaminowania z Języka Polskiego jako Obcego. Egzaminy są obecnie organizowane na poziomach B1, B2 i C2 i odbywają się w sesjach: wiosennej, letniej i jesiennej w Polsce (Kraków, Warszawa, Poznań, Wrocław) i tam w świecie, gdzie zgłosi się minimum 20 osób. Na Ukrainie egzaminy odbywają się we Lwowie, Kijowie, Łucku i Dniepropietrowsku. Warto zauważyć, że obywatele Ukrainy stanowią największą grupę osób zdających te egzaminy. Warto zajrzeć na stronę: www.certyfikatpolski.pl, gdzie znajdziemy terminy kolejnych egzaminów, ale też przykładowe testy i zestawy zadań.

6. Powołanie do istnienia studiów podyplomowych dla nauczycieli jpjo przy kilku ośrodkach uniwersyteckich, co sprzyja kształceniu wysoko wykwalifikowanej kadry nauczycieli i lektorów jpjo.

Absolwenci tych studiów podejmują pracę w Polsce na kursach językowych oraz w zagranicznych placówkach w szkołach i na lektoratach. Niejako przy okazji kształcenia tych studentów powstają materiały dydaktyczne oraz publikacje książkowe, w tym *A,B,C... metodyki nauczania języka polskiego jako obcego* E. Lipińskiej i A. Seretny (Kraków, 2005).

ESOKJ, portfolia językowe, standardy wymagań... co nam daje Europa?

Już we wstępie do *ESOKJ* autorzy informują, czym ten dokument ma być i jakie korzyści przyniesie. M.in. piszą oni o zaistnieniu wspólnej dla całej Europy podstawie do opracowywania planów nauczania, programów, egzaminów, podręczników. Warto w tym

miejscu zauważyć, że wspomniany wyżej cykl podręczników *Hurra, po polsku* jest efektem takiego podejścia i powstał w ramach projektu UE *Lingua 2*. Innym przykładem może być internetowy kurs języka polskiego *Oneness*, czy wspólne ze Słowenią opracowywanie wymagań testowania języków polskiego i słoweńskiego. W dalszej części wstępu autorzy wymieniają kolejne zadania *ESOKJ*: zniesienie barier komunikacyjnych między ludźmi zajmującymi się zawodowo kształceniem języków obcych – powstała bowiem jasna i międzynarodowa terminologia. Łatwiej też ma być porównywać kursy, poziomy kształcenia, wyniki egzaminów, co nie jest bez znaczenia przy swobodnym przepływie ludzi w Europie np. w poszukiwaniu pracy czy wykształcenia. *ESOKJ* wprowadza też termin **nauczania interkulturowego**, który polega na założeniu, że nauka języków obcych to nie tylko zdobywanie mechanicznych umiejętności np. komunikacji, wykonania zdań czy tłumaczenia, ale przede wszystkim szansa na poznanie innej kultury (przy założeniu równoważności kultur), ale też swojej poprzez język uczony. Jest to niezwykle istotne założenie dla nauki języków etnicznych (mniejszościowych) w sytuacji, gdy *de facto* język ten jest dla uczonego językiem obcym (drugim). Otwiera to szansę skorzystania z dokumentu *ESOKJ* również w kształceniu metodą kulturową. Autorzy zwracają też uwagę na doniosłość zdefiniowania tzw. **umiejętności cząstkowych**, tzn. każdy uczący się może oceniać swoją znajomość języka nie tylko całościowo, ale w dziedzinie każdej umiejętności (sprawności) osobno. Daje to oczywiście możliwość dowartościowania się, wszak każdy

coś z języka innego umie, choćby za sprawą słów międzynarodowych, szczególnie z języka angielskiego, ale też rodzimych pochodzących z języków innych. Żeby samodzielnie się oceniać, snuć plany językowe, planować indywidualny rozwój „językowy” w oparciu o założenia *ESOKJ* powstały portfolio językowe dla dzieci (lata 3-6, 6-10), dla młodzieży szkolnej i dorosłych, w tym studentów. W tych osobistych „paszportach” językowych uczący się (lub w przypadku dzieci pomagający im rodzice) wpisują swoje osiągnięcia językowe w zakresie poszczególnych sprawności językowych. Warto zauważyć, że istnieją też polskojęzyczne wersje portfolio i z powodzeniem mogą być one wykorzystywane na Ukrainie, zwłaszcza, że są kolorowe i ze wszech miar przyjazne dla dziecka. Po labiryncie obcych języków prowadzi dziecko Europek, sympatyczny smok, który na pewno zawsze pochwali za każdy, choćby minimalny, postęp w nauce języka.

W kolejnym rozdziale *ESOKJ* zostały zdefiniowane cele i zadania polityki językowej Rady Europy. Celem głównym, którego realizacją jest *ESOKJ*, jest „osiągnięcie większej jedności wśród państw – członków Rady”. Jedność ta ma być osiągnięta poprzez wymianę informacji, myśli, poglądów, kształcenie samodzielnego myślenia, oceny i działania, odpowiedzialności, szacunku i tolerancji dla ludzi innych języków i kultur. Ta jedność ma spowodować realizację założeń swobodnej komunikacji (mobilności) mieszkańców starego kontynentu. Ma to być jedność w różnorodności, z poszanowaniem odmiennych tradycji i miejscowych kultur. Autorzy definiują też **pojęcie różnojęzyczności**. Człowiek „różnojęzyczny” (w przeciwieństwie do człowieka wielojęzycznego) w różnych sytuacjach życiowych uaktywnia daną część swojego myślenia i działania w danym języku. W takim ujęciu nie ma już języków obcych, lecz wszystkie są „swoje”, a poszczególne sprawności z danych języków pomagają w różnych sytuacjach komunikacyjnych i zadaniach społecznych. Przechodzenie na różne pola siatki „języki – sprawności” ma dokonywać się naturalnie, bez udziału nawet świadomości, że oto teraz działam w innym języku. Na terenach wielokulturowej Galicji nic to nowego – wszak „od zawsze” i od najmłodszych lat mówiono tu różnymi językami i słuchano dzwonów różnych świątyń, a odpowiednie zachowanie językowe i kulturowe wynikało z tego, jak zaczął np. mówić rozmówca. Takie myślenie odrzuca wzorzec idealnie wykształconego w obcym języku człowieka jako *native speaker*. Obecnie najważniejsze jest swobodne korzystanie ze zdobytych, choćby minimalnie, umiejętności. W konkretnej metodyce chodziłoby o „rozgadanie” ucznia, bez zwracania szczególnej uwagi na błędy, wczesnym nauczaniem języków obcych (i to wielu naraz – portfolio „naturalnie” zakładają 3 języki obce od najmłodszych (3) lat), ocenie ucznia polegającej na uświadomieniu mu osiągnięć, a nie braków (!),

zaistnienia dużej autonomii uczących się – mają oni sami określać swoją wiedzę w zakresie poszczególnych sprawności, wybierać istotne i możliwe do osiągnięcia cele, dobierać materiały i ponownie dokonywać samooceny. Nauczyciel pełni tu raczej rolę doradcy i jedynie pomaga uczniowi w indywidualnym wzroście „językowym”, przez to również kulturowym i duchowym.

ESOKJ charakteryzuje programy nauczania i certyfikacji, zatem mogą mieć one charakter:

- globalny, gdy rozwijają „cały” język: wszystkie jego aspekty i sprawności;
- modułowy, gdy rozwijają biegłość uczącego się w ograniczonym zakresie dla osiągnięcia konkretnego celu;
- wyważony, gdy pewne „części” języka rozwijają więcej, inne pozostawiając nieco w tyle;
- częściowy, gdy rozwijają tylko wybrane sprawności, np. tylko receptywne (rozumienie).

Na koniec wstępu autorzy *ESOKJ* stwierdzają, że dokument ten ma charakter propozycji, pomocy, nie ma zaś charakteru dogmatycznego, prawnego, ma być uniwersalny, elastyczny (dający się zastosować w różnych okolicznościach), otwarty (możliwość modyfikacji i dobudowywania dalszych części), dynamiczny i przyjazny dla użytkownika.

Jednym z założeń *ESOKJ* jest stworzenie wspólnej dla wszystkich terminologii. Autorzy w dalszej części pracy definiują zatem pojęcia, które są używane w glottodydaktyce. Warto przytoczyć kilka definicji:

Językowe kompetencje komunikacyjne: kompetencje pozwalające uczestnikowi życia społecznego działać za pomocą środków językowych. Są to kompetencje **lingwistyczne** (wiedza o języku), **socjolingwistyczne** (adekwatne zachowanie językowe wobec rodzimych użytkowników języka, np. wobec Polaków w Polsce, w realiach danych dla narodu norm socjokulturowych), **pragmatyczne** (praktyczne użycie języka w celu wykonania zadania komunikacyjnego lub uczestnictwa w sytuacji komunikacyjnej).

Działanie językowe: zastosowanie językowych kompetencji komunikacyjnych w konkretnej sferze życia do stworzenia bądź zrozumienia jednego lub więcej tekstów w celu wykonania danego zadania.

Tekst: to każdy dyskurs (ustny lub pisemny) odnoszący się do danej sfery życia, który podczas wykonywania zadania komunikacyjnego staje się przyczynkiem do działania językowego (...).

Sfery życia: odnoszą się do różnych sektorów życia społecznego (...): **edukacyjna, zawodowa, publiczna, prywatna.**

Strategie: wszelkie zorganizowane, celowe i ukierunkowane działania podejmowane z myślą o realizacji zadania, które dana osoba sama sobie wyznaczyła lub wobec którego stanęła.

Zadanie: każde celowe działanie, uważane za konieczne, by rozwiązać jakiś problem, wypełnić zobowiązanie lub zrealizować dążenie.

Kompetencje ogólne użytkownika / uczącego się języka: wiedza, umiejętności, uwarunkowania osobowościowe, umiejętność uczenia się.

ESOKJ definiuje też **poziomy biegłości językowej**, które można ocenić z zewnątrz (przez nauczyciela lub na egzaminie) lub dokonać samooceny.

ESOKJ wprowadza też jednolity podział poziomów biegłości językowych:

Poziom podstawowy: A1, A2

Poziom samodzielności: A2+, B1, B1+, B2, B2+

Poziom biegłości: C1, C2.

Odpowiadałyby one, mniej więcej, dawnemu podziałowi na początkujących (A1, A2), średnio zaawansowanych (A2+, B1, B1+) i zaawansowanych (B2, B2+, C1) oraz *native speakerów* – C2. Warto jednak już w tym miejscu zauważyć, że egzamin certyfikacyjny na poziomie B1 nie jest tak naprawdę egzaminem poświadczającym średnią znajomość języka, lecz jedynie końcem edukacji progowej – tak też egzamin na tym poziomie się nazywa.

Egzaminy certyfikacyjne z języka polskiego jako obcego a nauczanie dzieci

Na podstawie *ESOKJ* powstały *Standardy wymagań egzaminacyjnych* do państwowych egzaminów certyfikacyjnych z jppo. Standardy te jasno określają, co zdający powinien umieć na danym poziomie. Pojawia się jednak zasadniczy problem: jak określić poziom dzieci i młodzieży, dla których opisane wyżej sfery życia są zasadniczo niedostępne (zawodowa) lub ograniczone (pozostałe)? Autorzy portfolio językowego stwierdzają, że dziecko uczące się opisywania świata za pomocą języka ojczystego (pierwszego) są w wieku lat 7-9 na poziomie B1. Choć jest to teza dyskusyjna, przyjmijmy ją dla zdefiniowania wymagań językowych w nauczaniu dzieci języka polskiego na Ukrainie. Po redukcji wymagań nieadekwatnych dla dzieci, na podstawie *Standardów* otrzymano następujący wykaz wymagań dla poziomu B1:

Role komunikacyjne: Zdający powinien się odnaleźć jako: kolega, członek rodziny, turysta, obcy (w podróży), uczeń, klient, konsument.

a) „rozumienie ze słuchu”:

Rozumienie pojedynczych wypowiedzi i dialogów intencjonalnych: życzeń, gratulacji, komplementów, powitań, pożegnań,

podziękowań, prośb, propozycji, przeprosin, obiecywania, zapewniania, doradzania.

Rozumienie pojedynczych wypowiedzi i dialogów tematycznych: informacji, ogłoszeń, pytań, przy zakupach, przy pytaniu o drogę, uzasadniania własnego zdania, relacjonowania wypowiedzi, wyrażania opinii, porównywania, opowiadania o sobie, charakteryzowania osób, przedstawiania atrakcji turystycznych, wyrażania wrażeń z podróży.

Rozumienie fragmentów programów radiowych i telewizyjnych (na tematy podane powyżej), fragmentów filmów.

b) „czytanie”:

Rodzaje tekstów:

- pojedyncze napisy i ogłoszenia (np. *Wstęp wzbroniony*, *Muzeum nieczynne*);
- fragmenty oryginalnych tekstów prasowych, turystycznych, informacyjnych (wg tematów podanych powyżej);
- listy, kartki pocztowe;
- teksty użytkowe: ogłoszenia, rozkłady jazdy, jadłospisy, ulotki, broszury, foldery, instrukcje obsługi, reklamy, ostrzeżenia, zakazy i nakazy, nazwy sklepów, instytucji użyteczności publicznej, warsztatów, urzędów, towarów, wpisy w książce telefonicznej;

c) „pisanie”

Rodzaje tekstów:

- wypracowanie, tekst argumentacyjny, relacja, opowiadanie (150–200 słów),
- streszczenie (150–200 słów);
- życzenia, pozdrowienia (10–20 słów);
- list (100–150 słów);
- życiorys (150–200 słów);
- podanie (100–150 słów);
- notatka (30 słów);
- pisemna wiadomość (informacja, podziękowanie, prośba) (30 słów).

d) „gramatyka”:

Odmiana rzeczowników.

Odmiana zaimków.

Odmiana przymiotników.

Odmiana liczebników głównych i porządkowych.

Odmiana czasowników (czasy, osoby, aspekt, tryby, nieosobowe formy czasowników, połączenia czasowników modalnych, czasowniki ruchu).

Tworzenie przysłówków.

Stopniowanie przymiotników.

Stopniowanie przysłówków.

Budowa zdań pojedynczych i złożonych.

e) „mówienie”

Rodzaje (tworzonych) tekstów:

- krótka wypowiedź na temat własnych zainteresowań, doświadczeń, planów, marzeń;
- streszczenie filmu, książki, artykułu prasowego, z komentarzem;
- relację z przeszłości;
- opinia na określony temat, z krótkim uzasadnieniem;
- rozmowa telefoniczna;
- krótki dialog intencjonalny (coś chce uzyskać);
- krótki dialog tematyczny;
- minidyskusja.

Błędy zdających w zakresie wymowy i intonacji nie powinny uniemożliwiać zrozumienia sensu i intencji wypowiedzi.

Wykaz funkcji językowych: kontakty społeczne (nawiązywanie kontaktu, przedstawianie się lub przedstawianie kogoś, powitanie, stereotypowe formuły powitalne, pożegnanie, składanie życzeń, wyrażanie uznania, komplementowanie, podziękowanie, przeproszanie, zapraszanie), rozmowa (rozpoczynanie, włączanie się, kontrolowanie przebiegu, kończenie), przekazywanie informacji (nawiązywanie, definiowanie, identyfikowanie, uzasadnianie, określanie celu, przeznaczenia, relacjonowanie wypowiedzi własnych lub osób trzecich), obietnica, oferta, zajmowanie stanowiska (wyrażanie opinii, przekonania, ważności, niepewności, przytakiwanie, aprobata, negacja, dezaprobata), wyrażanie uczuć i nastrojów (sympatii i antypatii, nadziei, troski, zmartwienia, życzenia, radości, żalu, smutku, współczucia, upodobania, zadowolenia i niezadowolenia, obojętności, dystansu, rozczarowania), inicjowanie rozmowy, działania lub ich zaniechania (pytanie, wezwanie do mówienia, prośba, wezwanie do działania, prośba o przyzwolenie i przyzwalanie, proponowanie, przyjmowanie i odrzucanie propozycji, doradzanie i odradzanie, zabranianie).

Wykaz pojęć ogólnych: wyrażanie cechy, właściwości, stanu w odniesieniu do rzeczy, procesów, faktów, osób, wyrażanie posiadania, przynależności, relacji w przestrzeni (miejsce i kierunek), relacji czasowych, sposobu, możliwości, zdolności, konieczności, warunku i konsekwencji, porównywanie.

Wykaz tematyczny: człowiek (imię i nazwisko, adres, stan rodzinny, płeć, wiek, data i miejsce urodzenia, przynależność narodowa lub państwowa, język, szkoła, wygląd, części ciała, rodzina, sposób spędzania wolnego czasu – rozrywki, hobby, sport), mieszkanie (rodzaj, położenie i wielkość mieszkania lub domu, rodzaje pomieszczeń, mieszkanie w hotelu,

domu wczasowym, pensjonacie, urządzenie i wyposażenie mieszkania), miejsca (rodzaj, położenie i wielkość miejscowości, instytucje użyteczności publicznej, zabytki, atrakcje turystyczne), życie codzienne (czynności codzienne, sklepy, usługi, warsztaty, przedmioty codziennego użytku, miary, ilości, pieniądze, środki komunikacji, prawa i obowiązki), jedzenie i picie (żywność, dania, potrawy, napoje, lokale gastronomiczne), zdrowie (higiena osobista, samopoczucie, choroba, wypadek), środowisko naturalne (rośliny i zwierzęta, krajobraz, pogoda, klimat).

W jakim stopniu realizacja tych założeń programowych jest możliwa w przypadku dzieci na Ukrainie, dla których język polski nie jest obcy lub jest „mniej” obcy jako pokrewny rodzimemu ukraińskiemu język słowiański? Z jakim opóźnieniem w stosunku do rodzimych użytkowników języka można osiągnąć takie cele (zdania egzaminu na poziomie B1 przy założeniu redukcji tematów „nie dla dzieci”, jak np. palenie, sfera zawodowa, rozmowa na aktualne tematy społeczne itp.)? W klasie V, VI czy jeszcze później? Potrzebne są badania w tym zakresie. Niemniej można przyjąć poziom B1 (w zakresie języka) jako koniec pewnego etapu edukacji, np. po klasie VII, VIII, tak, by na końcu klasy IX uzyskać poziom B1+, a na końcu edukacji, w klasie XI poziom B2 jako poziom wymagany przy podjęciu studiów lub pracy w Polsce.